

VENSKABS- HUSET

Et sovjetisk kulturcenter i København, 1977-1992

Af Kim Frederichsen

Fra 1977-1992 eksisterede der i København et sovjetisk kulturcenter kaldet "Venskabshuset". Den daglige drift blev varetaget af Landsforeningen til Samvirke mellem Danmark og Sovjetunionen. Denne artikel omhandler husets opførelse, finansiering, aktiviteter og nedlæggelse.

Denne artikels sigte er med Venskabshuset som omdrejningspunkt at belyse en række forhold omkring aktiviteten hos den største af de venskabsforeninger, der under Den Kolde Krig eksisterede med de kommunistiske lande.

Efter indledningsvist at have indplaceret Landsforeningen til Samvirke mellem Danmark og Sovjetunionen i en organisatorisk og finansiel ramme af det sovjetiske apparat til udenrigspropaganda,¹ vil denne artikel fokusere på tre spørgsmål omkring Venskabshuset:

- Hvordan opstod Venskabshuset?
- Hvilke aktiviteter foregik der i Huset?
- Hvilken betydning fik Sovjetunionens sammenbrud og Den Kolde Krigs ophør for Venskabshuset og venskabsforeningen?

Gennem besvarelsen af disse spørgsmål vil artiklen bevæge sig inden for et relativt nyt emne i forskningen i Den Kolde Krig; "Kulturens Kolde Krig" eller "kampen om sjælene", som den udspandt sig i Danmark.² Ligesom også besvarelsen af spørgsmålet om kvantiteten af "guldet fra Moskva" vil blive udbygget.

Artiklen er samtidig et bidrag til udbygning af udforskningen af et emne, der hidtil ikke har været vist den store interesse. Bent Jensen kommer i sin bog om det dansk-sovjetiske forhold under den tidlige periode af Den Kolde Krig ind på den sovjetiske rolle i forhold til Landsforeningen og på en kritik af aktivitetsniveauet.³ I DIIS-rapporten om Danmark under Den Kolde Krig ligger hovedvægten i forhold til den dansk-sovjetiske venskabsforening på forbindelserne til venskabslandet, mens PET-Kommissionen har fokus rettet mod PET's overvågning af foreningen. Arkivar ved Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv (ABA) Jesper Jørgensen har i en artikel redegjort for de forskningsmuligheder, der ligger i anvendelsen af foreningens arkiv.⁴ Endelig har foreningen ved to lejligheder i forbindelse med jubilæer udgivet skrifter om sin historie og virksomhed,⁵ der dog må betragtes

som partsindlæg. Undertegnede har i Center for Koldkrigsforsknings skriftserie foretaget en mindre analyse af Landsforeningens rolle og indplacering i det sovjetiske apparat for kulturdiplomati over for udlandet.⁶

Artiklen vil i særlig grad bygge på Landsforeningen til samvirke mellem Danmark og Sovjetunionens eget arkiv på ABA, der hidtil kun har været anvendt i yderst begrænset omfang i forskningen. Det kan problematiseres, at sovjetiske arkivalier ikke er inddraget i større omfang, men det har under arbejdet med den foreliggende artikel ikke været muligt at få adgang til det sovjetiske materiale, kun registranten, der dog ikke antyder, at der i det sovjetiske kildemateriale skulle forefindes materiale, der i noget væsentligt vil ændre på det billede, der fremstår på baggrund af det danske materiale. Samtidig må man, som vi skal se neden for, holde sig for øje, at det i alt væsentligt var den danske side, der stod for det praktiske.

Landsforeningen til samvirke mellem Danmark og Sovjetunionen

Landsforeningen til Samvirke mellem Danmark og Sovjetunionen (herefter: Landsforeningen) var den ældste, største og, når alt kommer til alt, mest betydningsfulde af venskabsforeningerne i Danmark under Den Kolde Krig. Landsforeningen var en sammenmelting af de to danske venskabsforeninger med Sovjetunionen, der havde eksisteret i mellemkrigsårene; Dansk Russisk Samvirke og Landsforbundet af Sovjetunionens Venner i Danmark (SUV).

I den i denne artikel beskrevne periode nåede foreningen sit højdepunkt med et medlemsantal på over 10 000 medlemmer, 49 kollektivt tilsluttede medlemmer (bl.a. fagforeninger, virksomheder, der handlede med Sovjetunionen, og Brøndby Kommune) samt lokalafdelinger i 12 byer (foruden København drejede det sig om Aalborg, Aarhus, Randers, Horsens, Esbjerg, Odense, Slagelse, Rønne, Frederikshavn, Silkeborg og Brøndby).⁷

Det sovjetiske apparat for udenrigspropaganda

Landsforeningens primære sovjetiske samarbejdspartnere var Forbundet af Sovjetiske Foreninger for Venskab og Kulturelle Forbindelser med Udlandet (SSOD) og Foreningen Sovjetunionen-Danmark. SSOD var en del af det omfattende apparat for udenrigspropaganda, som Sovjetunionen opbyggede under Den Kolde Krig. Det helt centrale organ til at styre apparatet var Den internationale afdeling (IA) under Sovjetunionens kommunistpartis centralkomites sekretariat.

IA' arbejdsopgaver bestod i at sørge for, at hovedlinjen i sovjetisk udenrigspolitik, som den blev bestemt i Politbureauet og Centralkomiteen, blev ført ud i livet, at varetage forbindelserne til de udenlandske kommunistiske partier samt liberale og venstreorienterede partier, revolutionære grupper og nationale befrielsesbevægelser, at varetage forbindelserne til de såkaldte frontorganisationer (bl.a. venskabsforeningerne) samt at stå for tildelingen af økonomisk støtte via den såkaldte "Fagforeningsfond" til de udenlandske kommunistiske partier og revolutionære bevægelser.

Kontrollen med hhv. de sovjetiske venskabsforeninger og de vestlige venskabsforeninger med Sovjetunionen lå i, hvad der bedst kan betegnes som en underafdeling af IA, der fra 1925-1957 gik under betegnelsen VOKS (Det Alunioniske Selskab for Kulturelle Forbindelser med Udlandet), som i 1957 i forbindelse med en omstrukturering skiftede navn til SSOD. Ifølge DIIS-rapporten stod SSOD i 1991 i forbindelse med 98 organisationer i 48 lande.⁸

SSOD havde ifølge sin statut på grundlag af den sovjetiske grundlovs artikel 126 bl.a. til formål at udvikle og befæste venskabet, den gensidige forståelse, tillid og kulturelle samarbejde mellem de sovjetiske og udenlandske befolkninger. SSOD skulle gøre fremmede landes befolkninger bekendt med de sovjetiske folkeslags liv samt den industrielle, kulturelle og videnskabelige udvikling.⁹

Blandt de sovjetiske venskabsforeninger,

Næstformand for Landsforeningen til Samvirke mellem Danmark og Sovjetunionen Alfred Jensen (tv) og formand for det sovjetiske selskab Danmark-Sovjetunionen G. Vovtjenko (th) undertegnede planen for det kulturelle samarbejde i Moskva i 1963. (Foto: Arbejdermuseet & ABA)

SSOD havde kontrollen med, var Foreningen Sovjetunionen-Danmark, der fortrinsvis havde kollektive medlemmer. Foreningen blev dannet i 1958 med professor G. Vovtjenko fra Moskvas Statsuniversitet som den første formand.¹⁰

Guldet fra Moskva

Det er veldokumenteret i dansk og international forskning på baggrund af sovjetisk arkivmateriale, at der fra sovjetisk side foregik en betydelig økonomisk og materiel støtte til de kommunistiske partier og revolutionære bevægelser i Vesten og den tredje verden under hele Den Kolde Krig.¹¹ På samme måde blev også den dansk-sovjetiske venskabsforening støttet med såvel økonomisk som materiel hjælp.¹²

Det er ikke på baggrund af det tilgængelige kildemateriale muligt at sige, hvornår den økonomiske støtte til Landsforeningen påbegyndtes, men i 1970'erne modtog Landsforeningen ved DKP' mellemkomst en betydelig økonomisk støtte.¹³ I 1977 blev den årlige støtte mere end fordoblet fra 84 000 til 171 000 valutarubler om året. Det årlige støttebeløb svarede dermed til ca. 1 710 000 kr.¹⁴ Derudover modtog Landsforeningen direkte økonomisk støtte til trykningen af pjecer og andre konkrete aktiviteter i forbindelse med arbejdet i fredskampagnerne i 1980'erne.¹⁵

Til gengæld er det muligt at spore den sovjetiske materielle støtte til Landsforeningen helt tilbage til 1950'erne. For eksempel modtog foreningen aviser, tidsskrifter, magasiner, bøger, filmforevisningsapparater, lysbilledapparater med flere hundrede billedserier, gramfonplader og kunstindustriprodukter.¹⁶ Flytningen til nye lokaler i St. Kongensgade i 1954 blev finansieret af provenuet af salget af en bil, foreningen havde fået i gave efter den sovjetiske industri-, landsbrugs- og håndværksudstilling i Forum i 1954.¹⁷

Endelig skal det nævnes, at Sovjetunionen selv afholdt udgifter til de delegationer af sovjetiske kulturpersonligheder og andre, der rejste rundt i Danmark og propagerede for

Sovjetunionens og kommunismens velsignelser gennem foredrag og optrædener.¹⁸

Den største gave, Sovjetunionen kunne give Landsforeningen, var dog "Venskabshuset".

Et "Venskabshus" bliver til

Ifølge sin statut skulle SSOD i andre lande efter anmodning fra tilsvarende organisationer og med tilladelse fra de rette myndigheder organisere huse for sovjetisk kultur med udstillingslokaler, biblioteker og læsesale.¹⁹

Landsforeningen havde stor interesse i at få sig et sådant hus, hvilket er meget forståeligt, når man ser på foreningens hidtidige bolig-situation.

Landsforeningen havde i første omgang etableret sig i en lejlighed i Klareboderne, hvortil Store Nordiske havde ydet et etableringslån på 5000 kr.²⁰ Men efterhånden mente man at have behov for større lokaler. Som nævnt ovenfor faldt valget på St. Kongensgade, men i 1962 løb man ind i det problem, at lejemålet blev opsagt, og det var ikke muligt at finde nye lokaler at leje. Lokaleproblemerne viste sig nærmest uløselige. På trods af omfattende avertering modtog man ikke et eneste reelt tilbud på nye lokaler, og heller ikke forsøg på at finde egnede lokaler gennem mæglere bar frugt. Derfor blev det i september 1962 nødvendigt at pakke alting ned og opmagasinere det i et lagerrum hos foreningens kasserer, fabrikant Søren Madsen, i halvanden måned. Det betød, at foreningen i en periode lå fuldstændig uvirksom hen.²¹ Tilsvarende blev det i 1970'erne nødvendigt med korte mellemrum tre gange at flytte til nye lokaler.²²

Allerede i 1971 besluttede ledelsen i Landsforeningen, arbejdsudvalget (som forretningsudvalget blev benævnt i 1970'erne), at det var på tide at begynde at plage russerne om et hus i København til foreningens aktivitet, hvilket allerede i flere år havde været et stort ønske, da det ville give mulighed for at øge mødeaktiviteten og etablere et filmforevisningslokale.²³

Beslutningen om at købe et hus i Købehavn

blev vedtaget i enstemmighed på et møde i det sovjetiske kommunistpartis centralkomites sekretariat den 6. maj 1975. I beslutningen hed det, at SSOD ville få tilladelse til at erhverve et hus for efterfølgende at overdrage det for en tid og gratis til Landsforeningen til samvirke mellem Danmark og Sovjetunionen og afsætte 50 000 valutarubler hertil. Midlerne skulle tages fra dem, der var afsat til at købe en bygning til et sovjetisk kulturcenter i Iran. Fra 1976 skulle Gosplan og Sovjetunionens finansministerium tildele SSOD de nødvendige midler i fremmed valuta til at istandsætte og udstyre bygningen. Beslutningen var vedlagt et lovforslag, Ministerrådet skulle sætte sit gummistempel på.²⁴

Der blev med andre ord bevilget 500 000 danske kroner til købet af huset, og der blev udstedt noget nær en blankocheck fra Gosplan og finansministeriet til istandsættelse og indkøb af indbo.²⁵ Alene i 1975 var der ifølge landsforeningens næstformand og virkelige drivkraft Ingmar Wagner (DKP) tale om en bevilling på 360 000 kr.²⁶

Der var da også god brug for blankochecken. I april 1976 fremlagde den ansvarlige for ombygningen af ejendommen, stadsarkitekt Erik Nilsson, et revideret overslag over omkostningerne ved renoveringen af huset, der viste, at det samlede beløb for renoveringen eksklusiv moms og honorarer ville løbe op i 2 188 000 kr.²⁷

Den samlede udgift til Husets renovering løb op i ca. 3,2 millioner kr., hvilket skyldtes, såvel at der var tale om en gammel bygning, som at Sovjetunionen mod forventning fik afslag på at trække moms fra.²⁸

Formelt set var Huset ejet af den sovjetiske ambassade, mens SSOD efter aftale med det sovjetiske udenrigsministerium administrerede ejendommen.²⁹ Kulturattachéen Jurij Koleznikov, der var SSOD's repræsentant i Danmark, oplyste i 1990, at der for SSOD i Huset var årlige udgifter til skatter på ca. 550 000 kr. og til varme og lys på ca. 75 000 kr. Derudover var der udgifter til renovation, rengøring mv. Ydermere betalte SSOD direkte tre af de seks ansattes løn.³⁰

Den sovjetiske støtte foregik på den måde, at der fra Landsforeningens side blev udarbejdet et budget over udgifterne til Husets drift. Budgettet blev overdraget til Ingmar Wagner, der stod for de direkte økonomiske forhandlinger med sovjetrusserne. Det var ligeledes Wagner, der kom med pengemidlerne i kontanter, der blev anbragt i Husets pengeskab. Pengene kom aldrig til at figurere i Landsforeningens regnskab, men der blev udarbejdet særlige kvartalsregnskaber over pengenes anvendelse, der tilgik den sovjetiske ambassade.³¹

På baggrund af ovenstående virker det besynderligt, når PET-Kommissionen skriver:

“Omfanget af Sovjetunionens økonomiske støtte til Landsforeningen Danmark-Sovjetunionen har det imidlertid ikke været muligt for Kommissionen at bestemme”.³²

Problemet ville have kunnet være løst ved at anvende det på ABA afleverede arkiv i stedet for helt at lade sig styre af PET-arkivet eller i det mindste at have haft bare én russiskkyndig medarbejder, der kunne have anvendt det også i Danmark tilgængelige russisksprogede arkivmateriale med klokkeklare eksempler på støttens omfang.

Den sovjetiske metode omkring Huset synes at have vakt en vis forvirring i Landsforeningens ledelse. I sin beretning til hovedbestyrelsesmødet i 1975 kunne Landsforeningens formand, Allan Fridericia, oplyse, at Sovjetunionen havde erhvervet sig Dansk Idrætsforbunds tidligere bygning i Vester Voldgade for at skabe en sovjetisk kulturinstitution. Landsforeningen forhandlede om at stå som formidler af den kulturelle indsats i huset.³³ Først på det årlige hovedbestyrelsesmøde i 1976 kunne hans efterfølger på formandsposten, landsretssagfører Hermod Lannung, meddele, at Landsforeningen ville få fuld brugsret over huset og stå for driften.³⁴ Der blev udarbejdet en lejekontrakt mellem Landsforeningen og den sovjetiske ambassade, meget passende gennem landsformanden Lannung, hvori det bl.a. hed, at huset skulle

bruges til kulturaktiviteter, der var viet det sovjetiske folks liv og virke.³⁵

Sovjetunionen havde i den forbindelse store forhåbninger til Huset. I en indberetning skrev ambassadør Jegorytjev, at anskaffelsen af en særlig bygning i Københavns centrum til Venskabsforeningen, i praksis betød oprettelsen af et sovjetisk informations- og propagandacentret i Danmark, der gav mulighed for at styrke udenrigspolitiske propaganda i det danske samfund.³⁶

Ejendommen Vester Voldgade 11 blev bygget 1878 som Københavns Musikkonservatorium med Niels W. Gade som rektor.

I 30 år havde bygningen været hovedsæde for Dansk Idrætsforbund, inden det flyttede til Idrættens Hus i Brøndby. Efterfølgende havde Officersforeningen overtaget huset med det formål at lave et sted, hvor officererne kunne bo billigt, mens de gjorde tjeneste i København. Men den konstruktion viste sig særligt i forhold til udbetalingen af diæter ikke at kunne bære. Officersforeningens påbegyndte ombygning sluttede derfor der, hvor man kun var nået til at rive indmaden ned.³⁷

Opgaven med at gøre huset indflytningsklart blev overladt til stadsarkitekt i Gladsaxe Kommune Erik Nilsson, der i mange år havde været med i Landsforeningens ledelse. I maj 1975 var der forhåbninger om, at man kunne rykke ind inden for et halvt år, men pga. store vanskeligheder som følge af husets nedslidte stand og manglen på materialer, møbler og lignende (på trods af flere indkøbsture betalt fra sovjetisk side) tog det konstant længere tid at færdiggøre ombygningen end forventet. Åbningen måtte på den baggrund udskydes gang på gang indtil september 1977.³⁸

En væsentlig grund, foruden den økonomiske, til, at det tog så forholdsvis lang tid at gøre Venskabshuset indflytningsklart, var, udover en lang række eksempler på håndværkersjusk, at der i arbejdsudvalget og fra det ansatte personales side var meget stor uenighed om, hvordan Huset skulle indrettes. Debatten gik på så godt som alt lige fra antallet af køkkener over indretningen af biografalen til farven på væggen i koncertsalen. Det fremstår ty-

deligt af referaterne fra møderne i arbejdsudvalget, at bølgerne ofte gik meget højt blandt udvalgets medlemmer, der, ser det ud til, altid vidste, hvad de mente, men som var mindre tilbøjelige til at bøje af og søge kompromisset. Således slutter et mødereferat med ordene om, at Ingmar Wagner og Erik Nilsson ikke kunne blive enige og efter mødet fortsatte over i Vester Voldgade for at diskutere videre.³⁹

Virksomheden i et sovjetisk kulturhus

Et centralt spørgsmål i forbindelse med det sovjetiske kulturhus i København var naturligvis, hvilke aktiviteter, der skulle foregå i huset.

I en artikel i *Politiken* udtalte formand for Københavnsafdelingen og tidligere landsformand Allan Fridericia, at den sovjetiske stat havde købt ejendommen for at skaffe bedre forhold for venskabsforeningen, og at der bag projektet lå en fornemmelse af, at den danske befolkning ønskede en større viden om Sovjet.⁴⁰

Allan Fridericia var den første til at opstille et forslag til, hvad Venskabshuset skulle bruges til. Foruden de almindelige kontor- og sekretariatsfunktioner skulle der være værksted til montering og forsendelse af udstillinger om sovjetiske forhold, trykkeri med offset og duplikator til trykning af alt skriftligt materiale fra kontakter til sovjetiske foretagender til "propaganda" (for nu at anvende Allan Fridericias egne ord), lokaler til sprogundervisning, bibliotek, koncertarrangørvirksomhed, filmforevisningsvirksomhed, salgsudstillinger ved koncerter, foredrag og fester samt publikationsvirksomhed.⁴¹

På Københavnsafdelingens generalforsamling i 1977 udtrykte Allan Fridericia i beretningen, at Huset foruden en boghandel, som havde været savnet i København, ville komme til at rumme en biograf, "hvor sovjetiske og progressive film kan blive vist", og at 1. sal kunne "opvise en foredrags- og koncertsal by- en København længe har manglet".⁴²

Også Ingmar Wagner fremsatte et (langt mere konkret) forslag til Husets brug. Wagner

foreslog, at Landsforeningen selv skulle holde et ugentligt foredragsarrangement og en månedlig festaften i Huset, ligesom andre organisationer og kollektive medlemmer af foreningen kunne lave specielle arrangementer i Huset. Der kunne være studiekredse om sovjetiske emner, foredragsrækker i samarbejde med AOF, rejseafdeling i samarbejde med rejsebureauet Folketurist. Desuden skulle der være mulighed for at vise sovjetiske udstillinger. Endelig skulle den påtænkte biograf om formiddagen vise særforestillinger for institutioner. Derudover skulle der være en eftermiddags- og en aftenforestilling. Biografen skulle særligt vise periodefilm og noget, der appellerede til ungdommen.⁴³

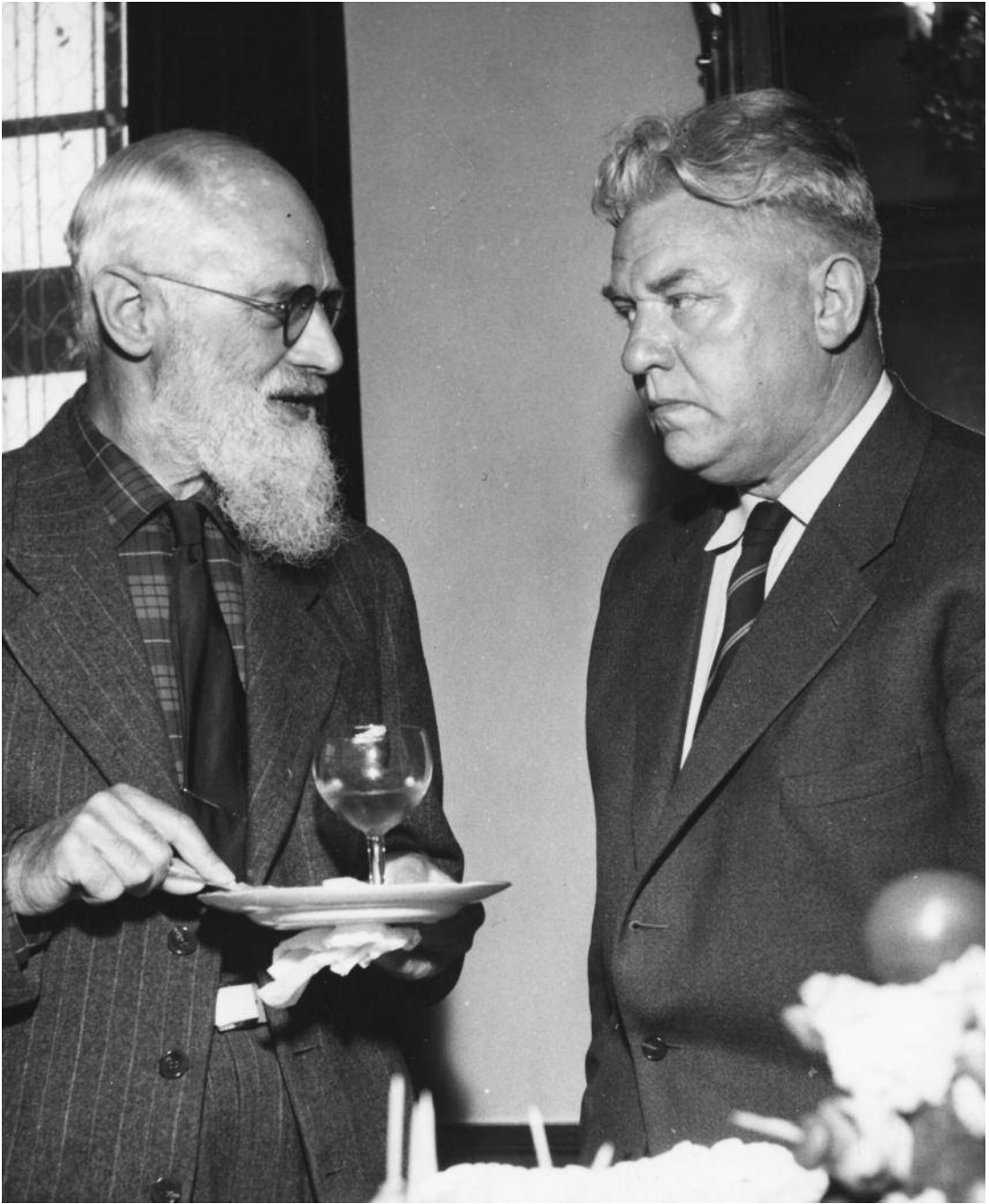
Efter Venskabshuset stod færdigt indeholdt det følgende funktioner: I kælderen var der boghandlen Sputnik. I stuen var der foredrags- og receptionslokaler samt biografen Kino Kosmos. På 1. sal var der koncertsal og mødelokaler. På 2. sal var der bibliotek og kontorer. På 3. sal var der undervisningslokaler og inspektørbolig.⁴⁴

Med hensyn til økonomien kunne Ingmar Wagner oplyse, at biografen og boghandlen skulle betale husleje, mens Landsforeningen skulle "bo husfrit".⁴⁵ Landsforeningen skulle altså ikke betale husleje for at bo i den sovjetisk ejede ejendom på trods af, at der var blevet udarbejdet en formel lejekontrakt i første omgang med en løbetid på fem år.⁴⁶

Et umiddelbart problem med de mange funktioner i Huset var, at det ansatte personale kom dårligt ud af det med hinanden pga. den trange plads og dårlig kemi.⁴⁷

Den dårlige kemi mellem Ingmar Wagner, inspektøren og personalet betød store udskiftninger i personalet omkring 1978, hvor størstedelen af personalet rejste, ligesom den daværende inspektør i sidste ende blev afskedit.⁴⁸

Det blev besluttet, at også andre foreninger samt politiske partier med undtagelse af Fremskridtspartiet skulle have mulighed for at leje lokalerne til halv pris af niveauet i København. Venskabsforeninger med andre socialistiske lande skulle kun betale omkost-

Professor Jørgen Jørgensen, formand for Landsforeningen til Samvirke mellem Danmark og Sovjetunionen, i samtale med næstformand Alfred Jensen, 1962. (Foto: Arbejdmuseet & ABA, fotograf: Janne Woldbye)

ningerne i leje.⁴⁹ Ligesom de fik mulighed for at leje biografen til under halv pris af det, øvrige kunder skulle betale.⁵⁰

Blandt de danske venskabsforeninger, der på den baggrund benyttede lokalerne og biografen til foredrag, sammenkomster, generalforsamlinger og filmforevisninger var Dansk-Tjekkoslavisk Selskab og Dansk-Ungarsk Selskab.⁵¹

Begge venskabsforeninger havde meget belejligt direktøren for Dan-Ina Film Helge Schmidt i ledelsen. Helge Schmidt var samtidig medlem af bestyrelsen for Kino Kosmos, der foruden ham talte Ingmar Wagner og Mikael Sne. Desuden var der en daglig ledelse på to personer. I et brev til bestyrelsen ønskede de to, at Kino Kosmos blev slået fast som den sovjetiske biograf i København, hvor alle de nyeste sovjetiske film, ugejournaler, lysbilleder og reklamer for sovjetiske film blev vist og også gerne med eftermiddagsforestillinger med gamle sovjetiske film. Samtidig var der et særligt ønske om at sikre, at børnene fik noget med hjem, når de havde været inde og se sovjetiske film, derfor ville man gerne sende børnehaverne et særligt program, hvor handlingen i filmene blev fortalt i hovedtræk i billeder, som uden besvær kunne klippes ud og bruges som teaterfigurer. "På den måde kan historien leges ind i børnene, så de kan få det maximale ud af forestillingen". Samtidig var der forslag om nedsættelsen af et særligt børnefilmsudvalg med deltagelse af repræsentanter fra DKP og BUPL.⁵²

En gennemgang af flere af biografens trykte programmer viser, at biografen havde en egentlig forestilling som regel af sovjetiske spillefilm, men også enkelte film fra de øvrige østeuropæiske lande og danske socialrealistiske titler var af og til at finde på programmet.⁵³ I 1990 viste Kino Kosmos fast en sovjetisk spillefilm hver torsdag aften.⁵⁴

Planen om at køre biografen på kommerciel basis, der skulle løbe rundt for entreindtægterne, måtte hurtigt opgives, og driften overgik til foreningen, og så mange som muligt blev oplært i at køre maskinerne.

Foruden spillefilmene, som man lånte bil-

ligt af Dan-Ina Film, blev der vist dokumentarfilm af propagandistisk tilsnit indtalt på dansk af Erik Carlsen fra Radio Moskva. Til gengæld fik den anden halvdel af Dan-Ina Film, Folkefilmen, lov til at lade dokumentarfilmene indgå i deres program.⁵⁵

I Huset fandt der en omfattende foredragsvirksomhed sted med egentlige foredrag undtagen i ferieperioderne. Der var såvel danske som sovjetiske foredragsholdere. De sovjetiske foredragsholdere optrådte dels efter invitation fra Landsforeningen, dels udnyttede foreningen, når der kom sovjetiske repræsentanter til landet i andet regi, til at arrangere foredrag. En gennemgang af Landsforeningens faste reklameplads i det sovjetiske statslige propagandatidsskrift *Fakta om Sovjetunionen* viser, at en række temaer gik igen. De sovjetiske foredragsholdere berettede om demokratiet i Sovjetunionen, kulturudøvernes frie udfoldelsesmuligheder, mindretalsrettigheder, statsdannelsen positive indvirkning på udviklingen og fremskridtene i rådsrepublikkerne samt Sovjets fredelige hensigter over for omverdenen. Danske foredragsholdere berettede dels om kulturelle emner som Sovjetunionens arkitektur, kunst, litteratur, musikliv og pædagogik, den sovjetiske fredsvilje samt rejseoplevelser. I hver sæson afholdt Landsforeningen aftener, hvor det omfattende rejseprogram blev præsenteret. Endvidere var der faste årlige markeringer af sovjetiske mærkedage som Sovjetarmeens dag, Lenins fødselsdag og årsdagen for oktoberrevolutionen. Der er eksempler på, at arrangementer blev arrangeret i samarbejde med andre ligesindede organisationer som Dansk Cubansk Forening og Danmarks Demokratiske Kvindeforbund. Fra tid til anden blev der afholdt koncerter med sovjetiske eller danske kunstnere, der fortrinsvis spillede sovjetisk musik.⁵⁶

I 1989 blev det besluttet at oprette et galleri med navnet Galleri Øst i Vest i Kino Kosmos' foyer. Galleriet åbnede den 29. september med en udstilling af lettisk grafik.⁵⁷ Den daglige leder, Mette Løkken, måtte dog konstatere, at pressen ikke havde været særlig venlig over for galleriet, og åbningen var således ik-

ke blevet omtalt et eneste sted. Hun var alligevel fortrøstningsfuld og mente, at den manglende omtale skyldtes, at kunstanmelderne så sjældent indfandt sig på deres blade, og derfor ikke havde nået at få besked om åbningen. Derimod havde der været vellykkede forhandlinger med Kunstakademiet i Moskva, der var meget indstillet på salgsudstillinger til rimelige priser, hvorfor galleriet foruden den øvrige udstillingsaktivitet ville satse på tre sådanne udstillinger om året særligt med unge sovjetiske kunstnere.⁵⁸ I 1990 blev der til at bestemme galleriets fremtidige indsats nedsat et særligt galleriudvalg, der foruden Mette Løkken bestod af lederen af boghandlen Sputnik Anja Christiansen, kunstmaleren Mogens Andersen, Marina Rjabkov fra ambassaden, filologerne i russisk Sanne Møller og Hans Henrik Brockdorff, arkitekten Kjeld Chr. Krarup, den tidligere landsformand Allan Fridericia og sekretær i Landsforeningen Esben Skytte Christiansen.⁵⁹

Mette Løkken advarede Landsforeningens hovedbestyrelse om, at hvis Galleriet kun skulle udstille sovjetisk kunst, ville det betyde et kronisk underskud på virksomheden, hvilket da også viste sig at blive tilfældet.⁶⁰

Der foregik også sprogundervisning i Husets lokaler i samarbejde med AOF under aftenskoleloven. Til det formål var der udenom de dansk-sovjetiske kulturaftaler, der knyttede russiske lektorer til de danske universiteter, en særlig lektor tilknyttet venskabsforeningens russiskundervisning i aftenskoleform. Lektoren blev aflønnet direkte fra Moskva.⁶¹ Eksempelvis var der i 1980 12 hold på forskellige niveauer. Foruden den sovjetiske lektor var der to danske lærere tilknyttet.⁶²

Igennem hele sin levetid havde Landsforeningen bestræbt sig på at drive et bibliotek med sovjetisk litteratur, aviser og tidsskrifter. Efter bibliotekets faste bibliotekar blev afskediget i 1981, blev det drevet ved frivillig arbejdskraft, men med lektor i fysik og matematik på Frederiksberg Gymnasium Erik Stahl som en slags fast overordnet leder.⁶³

På biblioteket var det foruden bøgerne muligt at låne forskellige aviser og tidsskrifter,

der blev tilsendt med ujævne mellemrum fra SSOD. Landsforeningen kunne fremsende særlige ønsker.⁶⁴ I 1988 bestod bibliotekets samling af 8-9000 bind, 7 forskellige aviser og 40 forskellige tidsskrifter samt herudover plader, bånd, dias og foto. 2/3 af bestanden var på russisk, den sidste 1/3 var på dansk, engelsk og tysk.⁶⁵

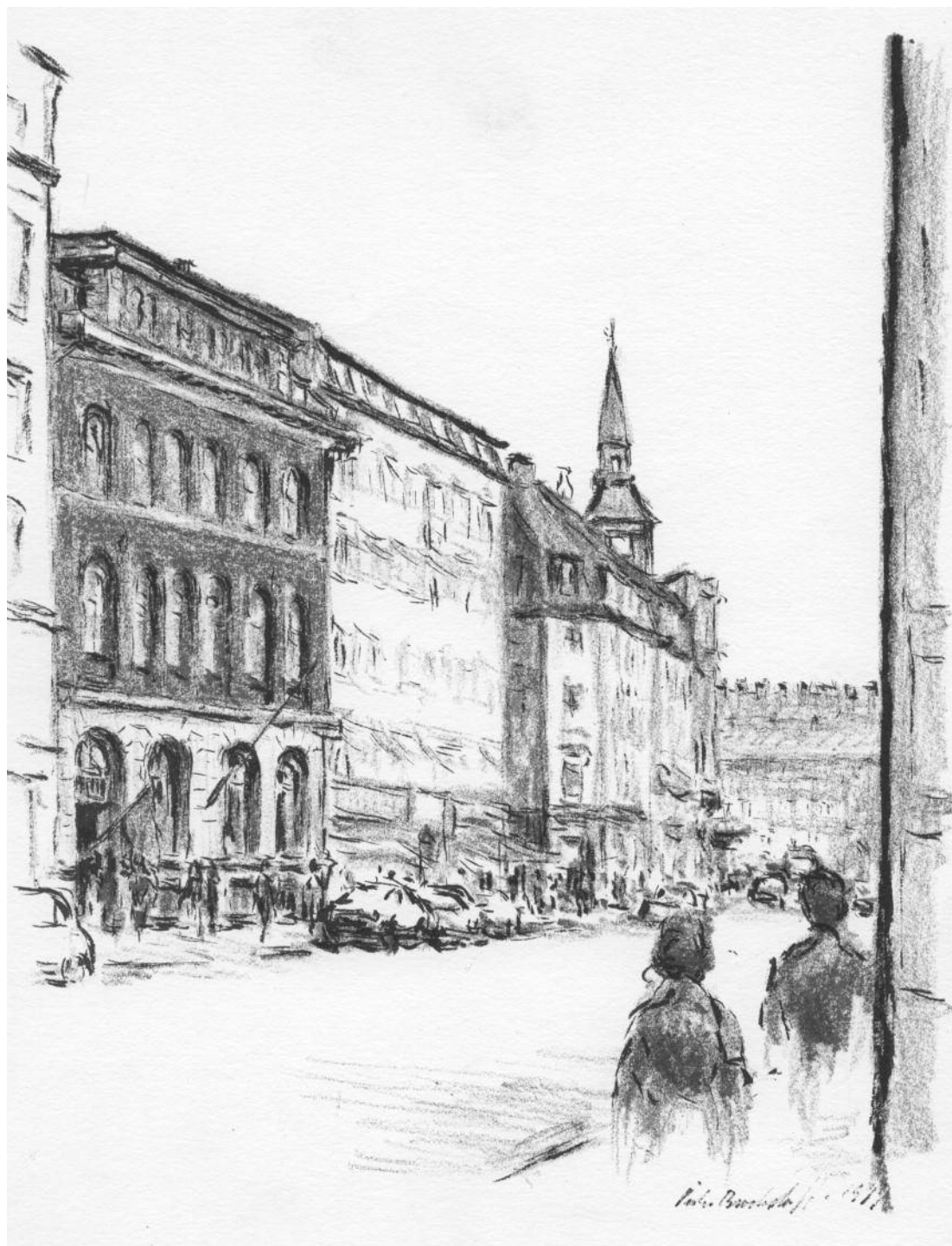
I 1989 blev det besluttet at omdanne biblioteket til et informationscenter med parabolantenne, der kunne modtage sovjetisk fjernsyn, og i det hele taget at modernisere biblioteket og rydde op i bestanden. På grund af personlige modsætninger i biblioteksudvalget blev det en længevarende affære.⁶⁶

Parabolantennen gjorde det muligt automatisk at optage nyhedsudsendelsen "Vremja" der blev sendt hver aften. Udsendelsen blev gemt i 30 dage, hvor interesserede havde mulighed for at komme i informationscentret og se den.⁶⁷

Det er imidlertid tvivlsomt, om ændringerne førte til øget tilstrømning af brugere. I 1991 måtte det konstateres, at brugerne mest bestod af en gruppe studerende fra RUC.⁶⁸

I Huset var der endvidere boghandlen Sputnik, der var en videreførelse af foreningens tidligere boghandel Dansk-Sovjetisk Bogkiosk (oprettet 1973) med Ingmar Wagner som ejer. Sputnik var en selvstændig enhed i form af et anpartsselskab med foreningen som enepartshaver, hvilket var en konstruktion, der var kommet i stand i 1981, hvor Wagner trak sig helt ud af virksomheden efter at have fyret al personalet. Ny daglig leder blev Anja Christiansen fra Istedgade Bogcafe, og derudover var der 2-3 medhjælpere.

Boghandlen solgte især russisksprogede bøger og grammofonplader, men også alt andet, man kunne få fat i, ligesom der formidledes abonnementer på sovjetiske aviser og tidsskrifter. Mange af varerne kom fra DDR, da det var lettere at få fat på sovjetiske ting der end i Sovjetunionen.⁶⁹

Det sovjetiske Venskabshus lå i Vester Voldgade 11, København. Victor Brochdorff lavede denne tegning af huset i åbningsåret 1977.

Følgerne af Sovjetunionens sammenbrud

I slutningen af 1980'erne begyndte "de gyldne tider" for Landsforeningen at ophøre. Det havde såvel aktivitetsmæssige som økonomisk-finansielle årsager.

I 1988 stod Landsforeningen ved en skillevej. I en årrække havde foreningens vigtigste årlige aktivitet været kulturdagene, der hvert år gennem kulturelle aktiviteter præsenterede én sovjetrepublik for den danske offentlighed, men i 1988 havde alle republikker haft deres tur.⁷⁰ Efter nøje overvejelser, der ikke mindst skyldtes den vigende interesse for udenlandske folkloristiske optrædere hos det danske publikum, besluttedes det modstræbende at vende bøtten og begynde forfra. Men det skete ikke uden bekymring pga. konflikten mellem den første republik, Adzerbajdzjan, og Armenien. Landsforeningen ønskede ikke at blive taget til indtægt for at støtte en af parterne.⁷¹ Der var derfor med en betydelig lettelse, at forretningsudvalget efterfølgende konkluderede, at det ikke havde vist sig at være tilfældet.⁷²

I 1990 bestod de lettiske "kultur dage" af en rockgruppe og et mandskor, der alligevel skulle til Danmark, da der fra lettisk side som følge af opløsningstendenserne i Sovjetunionen var blevet fremsat ønske om afholdelsen af ikke-sovjetiske lettiske kulturdage, hvilket var uacceptabelt for den dansk-sovjetiske forening.⁷³

Desuden var der en meget ringe deltagelse ved foreningens foredragsarrangementer i Venskabshuset, hvor tilhørerne ofte kunne tælles på en eller to hænder.⁷⁴

Samtidig løb Landsforeningen ind i det problem, at perestrojkaen i Sovjetunionen også ramte den faste samarbejdspartner SSOD, der som følge af omfattende omstruktureringer endte med at miste sin "eneret" på kulturelle aktiviteter og kontakter med udlandet, ligesom der blev stillet krav om, at SSOD skulle være selvfinansierende, hvilket bragte SSOD ud i en konkurrencesituation med nye organisationer, den havde meget vanskeligt ved at klare, og som fik mange af medarbej-

derne, Landsforeningens mangeårige faste samarbejdspartnere, til at søge nye græsange.⁷⁵

Udadtil førte det over for pressen til indrømmelser af, at foreningens arbejde hidtil havde været af et for propagandistisk tilsnit.⁷⁶

Indadtil førte det til beslutninger om at søge andre sovjetiske samarbejdspartnere end SSOD.⁷⁷ Ligesom der blev udarbejdet en række visionspapirer, der lagde vægt på, at foreningen fremover skulle trække erhvervslivet ind i arbejdet ved at fungere som en slags eksportsekretariat, medvirke til udvekslinger af sportsdelegationer, arbejde for at udvikle venskabsbyforbindelserne og i den forbindelse inddrage interesseorganisationer, politiske organisationer og fagbevægelsen, tage initiativ til temadage på skolerne med tilbud om oplæg og tidssvarende materialer samt tage initiativ til temaseminarer rundt om i landet. Forslagene sigtede især mod at inddrage lokalafdelingerne mere i arbejdet. Kulturdagene skulle omlægges, så de havde et kulturelt eller historisk tema i stedet for en sovjetrepublik som omdrejningspunkt. Informationscentret skulle satse mere på sovjetisk skønlitteratur samt ny dansk- og engelsksproget skønlitteratur for at kunne besvare de mange henvendelser fra et ikke-russisksproget publikum. Endelig skulle rejsevirkomheden udover de traditionelle turist- og kulturtemarejse udvides med salg af forretningsrejser.⁷⁸

Det er ikke muligt at afgøre, om det ville have været muligt for Landsforeningen at ændre sine aktiviteter og komme i kontakt med andre grupper i det danske samfund og gennem dem søge at påvirke synet på Sovjetunionen i Danmark, da visionerne af økonomiske årsager aldrig fik mulighed for at blive realiseret.

Under perestrojkaen opstod der alvorlige økonomiske problemer i Sovjet, hvilket ramte de mange officielle sovjetiske bygninger i udlandet,⁷⁹ og som også fik følger for det sovjetisk ejede Venskabshus i København.

I første omgang så der dog ikke ud til at være grund til bekymring, da SSOD under et delegationsbesøg fra Landsforeningen i febr-

ar 1990 lovede, "at den hidtidige praksis vedr. betaling/udlæg for udgifter i forbindelse med Venskabshuset ville fortsætte uændret".⁸⁰

Men allerede i august samme år, blev det i forretningsudvalget besluttet, at foreningen skulle være tilbageholdende med at påtage sig udgiftskrævende forpligtigelser især pga. de svigtende tilskud fra SSOD.⁸¹

Efterfølgende opstillede kassereren Bo Fisker et notat om Landsforeningens økonomiske situation. I 1990 havde de samlede driftsudgifter beløbet sig til 1 220 000 kr. eller ca. 120 000 om måneden heraf 60 000 til lønninger. I de første tre måneder af 1991 ville udgifterne overstige indtægterne med 100 000 om måneden.⁸² SSOD's tilskud var ikke indregnet i notatet, men Fisker regnede med et samlet underskud i 1991 på 400 000 kr.⁸³

I løbet af sommeren 1991 stod det definitivt klart, at Landsforeningen ikke ville have økonomisk mulighed for at blive i Huset, da SSOD ikke længere kunne afholde udgifterne,⁸⁴ og Ingmar Wagner måtte konkludere, at Huset skulle forlades senest 1. april eller i bedste fald 30. juni 1992, da der ikke kunne skaffes midler til de årlige driftsudgifter, der hidtil havde andraget 800 000 kr. SSOD's repræsentant Jurij Kolesjnikov bekræftede, at SSOD ville betale indtil 31. december 1991.⁸⁵

Også en anden af de på det tidspunkt tre sideordnede næstformænd, tidl. MF Bernhardt Tastesen (S), havde et indgående kendskab til den økonomiske støtte fra Sovjetunionen. Tastesen var især bekymret over, at SSOD ikke overholdt sit løfte og de deraf manglende betalinger i andet halvår 1991. I november 1991 udtalte han således, at:

"Foreningen har endnu ikke modtaget alle de midler, der er blevet lovet fra sovjetisk side. For 3. kvartal er der indgået 228 000 kr. øremærket til informationscentret og til rengøring og vedligeholdelse. For 4. kvartal er der endnu ikke kommet en øre, og det er, som situationen nu tegner, usikkert om der i det hele taget kommer penge for denne periode".⁸⁶

Bernhardt Tastesen var statsrevisor 1986-

1994, hvilket ifølge *Den Store Danske Encyklopædi* betyder, at han var valgt af Folketinget til i henhold til Grundlovens § 47 at gennemgå det årlige statsregnskab og påse, at alle indtægter var opførte, og ingen udgift var afholdt uden hjemmel.⁸⁷ Det må derfor betragtes som meget alvorligt, at han sad og beklagede sig over, at en fremmed statsmagt ikke havde betalt de sorte penge til at sikre driften af en dansk påstået ngo, som den plejede at gøre.

Ingmar Wagner udtalte på det efterfølgende møde, at man måtte konstatere, at pengene for 4. kvartal ikke var dukket op og næppe heller gjorde det, og han "foreslog til slut at man fortog en henvendelse til SSOD for at gøre opmærksom på, at man har brudt sit løfte om at betale for driften hele 1991".⁸⁸

Det kan virke bemærkelsesværdigt, at man fra den danske forenings side forventede, at Sovjetunionen skulle vedblive at overholde den økonomiske aftale på trods af opløsnings-tendenserne i landet. Men foreningens ledelse anså selv ikke på dette sene tidspunkt Sovjetunionen for at være i opløsning.⁸⁹ Samtidig blev topledelsen så sent som i august 1991 på et møde med to sovjetiske repræsentanter bekræftet i, at såvel SSOD som samarbejdet mellem Landsforeningen og SSOD ville fortsætte uændret herunder også på det økonomiske område.⁹⁰ Tidligere samme år havde SSOD's faste repræsentant ved hovedbestyrelsesmøderne i foreningen ligeledes givet indtryk af, at der fra sovjetisk side ikke var en faldende interesse i at støtte aktiviteten i udlandet.⁹¹

I det hele taget, kan det dokumenteres, at hovedbestyrelsen som helhed senest i slutningen af 1990 havde et indgående kendskab til den økonomiske støtte fra Moskva. I PET-Kommissionens beretning omtales det således, at

"Under et hovedbestyrelsesmøde drøftede man de kommende nedskæringer i støtten, og pludselig stod tre af funktionærerne frem og fortalte, at de blev lønnet direkte fra den sovjetiske ambassade hver måned. Ifølge PET's kilde "tryglede

og bad” Ingmar Wagner de tilstedeværende om at tilbageholde oplysningerne for offentligheden af hensyn til den kommende omorganisering i Moskva og Landsforeningens forestående kongres”.⁹²

Denne forfatter har i modsætningen til Kommissionen læst referatet fra det relevante hovedbestyrelsesmøde, der i øvrigt fandt sted i december og ikke i november som hævdet i PET-Kommissionens rapport, og det er vanskeligt at genkende ovenstående beskrivelse, hvilket viser et af problemerne ved, at kommissionen så ukritisk har gengivet oplysninger fra PET’s arkiv.

Ingmar Wagners indlæg mindede ikke så meget om en mand, der “tryglede og bad”, som om en ideologisk funderet forklaring: Wagner sagde, at pga. Den Kolde Krig havde der tidligere været den holdning blandt mange modstandere af Sovjet, at hvad der for andre lande var normalt i sager vedrørende finansieringen af f.eks. kulturfremstød i udlandet ikke gjaldt for Sovjet også. Derfor havde det været nødvendigt med en hel del hemmelighedskræmmeri især på det økonomiske område. Ingen havde ondt af de vestligt finansierede kulturinstitutioner som Institut Francais, Goethe Institutet, Det italienske institut o.a. Landsforeningen udførte i praksis den samme funktion for Sovjet, derfor var det heller ikke unaturligt, at Sovjet gennem SSOD ydede økonomisk støtte til Landsforeningens virksomhed og driften af Venskabs huset, som var sovjetisk ejendom. For at kunne anvende ejendommen til SSOD’s formål var det nødvendigt at betale for driften og herunder ansættelsen af et personale til at varetage denne. SSOD havde ansat 3 af de i alt 6 medarbejdere inden for Landsforeningens regi, mens de 3 sidste blev aflønnet direkte af foreningen. I det daglige arbejde var det dog vanskeligt for de enkelte medarbejdere at skelne mellem, hvornår de varetog den ene eller anden parts funktioner, da de stort set var sammenfaldende. Det var kun af rent praktiske grunde, at man havde valgt, at de lønudgifter, SSOD dækkede, fuldt og helt fulgte bestemte personer. Derudover

dækkede SSOD andre driftsudgifter så som skatter og afgifter.

Denne forfatter er bestemt ikke enig med Ingmar Wagner. I modsætning til de vestlige kulturhuse foregik det hele jo netop fordækt og i det skjulte, men der synes langt fra dette referat til “tryglede og bad”. Ifølge referatet gik resten af mødets debat om Ingmar Wagners redegørelse på utilfredshed over, at hovedbestyrelsen ikke havde været bedre informeret om forholdene.⁹³

Tidligere landssekretær Asger Pedersen har i den forbindelse udtalt, at de personer, der stillede spørgsmål til økonomien, havde været med i ledelsen i et årti uden at stille lignende spørgsmål, og han mener, at de mest af alt havde brug for at skaffe sig et alibi, da det hele var ved at bryde sammen. Men samtidig var alle klar over, at det med økonomien ikke var noget, man skulle rende og tale om ude i byen.⁹⁴

Derimod drog det århusianske hovedbestyrelsesmedlem Harald Jepsen konklusionen af oplysningerne. Han skrev i et brev, om sin tvivl:

“Grunden er velkendt – de offentlige hemmeligheder, at ambassaden, eller var det SSOD, aflønner medarbejdere ansat åbenbart efter deres partibog i huset i Vester Voldgade, som samtidig varetager funktioner i landsforeningen, og hvis virke på den måde ikke kan adskilles fra landsforeningens. Økonomien, som ikke er der. Og “forbuddet” om ikke at snakke om det, for ambassadens skyld. Den kolde krig? Selvbedraget. Demagogien...”

Jepsen trak sig ikke bare fra hovedbestyrelsen, men meldte sig helt ud af foreningen.⁹⁵

Sovjetunionens sammenbrud blev accelereret af det fejlslagne kupforsøg i august 1991. Landsforeningen måtte se realiteterne i øjnene. Der blev opstillet tre mulige scenarier: Foreningen kunne lade sig opløse, fordi der ikke længere var behov for en særlig dansk samarbejdsorganisation med en ny union eller konføderation, foreningen kunne samarbejde med det tilbageblevne, eller Rusland kunne forblive omdrejningspunktet for foreningens

virksomhed, uden at det udelukkede de øvrige dele af det sovjetiske rum. Der var naturligvis stemning for at fortsætte under en eller anden form. Det blev besluttet at afholde en ekstraordinær kongres i februar 1992 med et ideseminar i god tid inden.⁹⁶

På ideseminalet var der oplæg af Lasse Budtz (S), Peter Duetoft (MF for CD) og Pia Rasmussen (kontorchef, Det Danske Kulturinstitut). I den efterfølgende debat blev der lagt vægt på, at foreningen ville miste mange af sine ideologisk funderede medlemmer, og at en ændret forening måtte være bredere tværpolitisk funderet, at foreningens aktiviteter ikke skulle begrænse sig til Rusland, men hele SNG, at man skulle lægge fortiden grundigt bag sig, og det blev konkluderet, at den eksisterende forening skulle bevares, men i stærkt ændret form. Dog var det stadig uklart, hvad foreningen skulle skifte navn til.⁹⁷

Bevarelsen af den eksisterende forening, men med en radikal og dybtgående forandring af vedtægterne, hvoraf så mange som muligt skulle søges gennemført på den ekstraordinære kongres i februar 1992 blev da også det nedsatte kongresudvalgs indstilling til de ledende organer.⁹⁸ På den ekstraordinære kongres blev det besluttet at ændre foreningens navn til Dansk Russisk Forening.⁹⁹

Alt personalet blev opsagt til 1. september 1991. Den tidligere landssekretær Asger Pedersen overtog driften af rejseafdelingen, der i mellemtiden havde skiftet navn til Eurasia og samtidig blev til et anpartsselskab, der senere blev overtaget gratis af Pedersen og kasseren Bo Fisker mod løfter om at betale foreningen en royalty på salget af fremtidige rejser som en slags tak for at have overtaget den immaterielle goodwill, der var blevet oparbejdet i rejseafdelingen. Eurasia lukkede endeligt den 1. november 1995, hvor enhver blev svaret sit. Asger Pedersen måtte i 1992 overtage driften af boghandlen i kælderen, hvor rejsebureauet blev rykket ned, da russerne valgte at udleje 2. sal til nabovirksomheden. Boghandlen Sputnik kørte videre indtil 1997.¹⁰⁰

Ejendommen Vester Voldgade 11 overgik herefter fuldstændig til drift i regi af Den Rus-

ske Føderation, og i dag huser bygningen Russisk Center for Videnskab og Kultur, der fungerer som aktivitetscenter for herboende russere og arrangør af kulturelle arrangementer, men på det samme åbenlyse grundlag som andre lignende institutioner i Danmark og de danske kulturinstitutioner i udlandet.

Opsummering

Vi har i denne artikel set nærmere på historien om det sovjetiske kulturcentre i København under Den Kolde Krig, Venskabs huset, og dermed også på Landsforeningen til samvirke mellem Danmark og Sovjetunionen, der stod for den daglige drift af kulturcentret.

Huset åbnede sine døre i 1977. Forud var gået en langvarig proces, siden partisekretariatet i Sovjetunionens kommunistiske parti i maj 1975 havde besluttet at købe et hus til det formål i København og udstedt noget nær en blankocheck til formålet. Den lange forsinkelse skyldtes dels, at den fundne bygning var i temmelig dårlig stand, dels at der i Landsforeningens ledelse var uenighed om såvel indretning som de påtænkte aktiviteter.

Efter åbningen foregik der i Venskabs huset sprogundervisning, foredragsvirksomhed, koncerter, filmforevisninger, udstillinger og boghandel.

Udgifterne til husets daglige drift og lønnen til 3 af de 6 ansatte blev afholdt fra sovjetisk side. Der blev udøvet store bestræbelser i forsøget på at holde pengestrømmens oprindelseskilde skjult.

Følgerne af Sovjetunionens sammenbrud blev derfor af afgørende betydning ikke bare for Landsforeningen som en organisation, der ønskede at fremme kendskabet til og et bestemt billede af Sovjetunionen i Danmark, mens også i forhold til at opretholde driften med udgangspunkt i en sovjetisk ejet og drevet bygning. Landsforeningens ledelse troede på de løfter, der gentagne gange blev afgivet fra den sovjetiske samarbejdspartner SSOD's side om, at den økonomiske støtte ville fortsætte uforandret på trods af omvæltningerne i Sovjet. Det viste sig imidlertid ikke at blive

tilfældet i forlængelse af Sovjetunionens opløsning. I sidste ende måtte foreningen fraflytte lokalerne, der i dag drives som et åbenlyst russisk kulturcenter.

Som det fremgår af Ingmar Wagners tale i december 1990, var Sovjetunionen ikke det eneste land, der havde kulturcentre og bedrev kulturdiplomati i Danmark. Imidlertid er der en væsentlig forskel på den vesttyske, franske, italienske og for den sags skyld amerikanske virksomhed i forhold til den sovjetiske. Den foregik åbenlyst. Hvis man gik ind på et af de omtalte institutter eller biblioteket på den amerikanske ambassade, kunne man ikke være i tvivl om, hvem der var afsender på de informationer, man modtog. Derimod blev det fra sovjetisk side forsøgt at skjule, hvor de fremsatte udsagn stammede fra. Fra sovjetisk side var der et nærmest manisk fokus på, at holde de økonomiske forbindelser mellem foreningen og landet hemmelige.

I sidste ende kan man spørge, hvor stor betydning Venskabshuset og de i huset på foregående aktiviteter havde i kulturel og politisk henseende. Hvad angår det kulturelle aspekt, er det klart, at Huset satte sovjetisk kultur på dagsordenen i København og var en platform, der sikrede, at aktuelle sovjetiske synspunkter kunne blive fremsat over for den danske offentlighed. Det er naturligvis så godt som umuligt at måle, om det havde nogen gennemslagskraft. Dog må det bemærkes, at tilhørerantallet ved arrangementerne blev færre og færre, og at biografen ikke, som det havde været hensigten, kunne løbe rundt alene ved entreindtægterne. Samtidig må det bemærkes, at der i forbindelse med Sovjetunionens sammenbrud var en betydelig udvandring af medlemmer, hvis medlemskab havde haft ideologiske årsager.

Noter

1. For en nærmere analyse af organiseringen og finansieringen af det sovjetiske udenrigspropagandaapparat og Landsforeningen til samvirke mellem Danmark og Sovjetunionens rolle heri se Kim Frederichsen, "Gennem kendskab til venskab: Sovjetisk propaganda i Danmark under Den Kolde Krig", *Fodnoter* 2010:5.
2. For en definition og præsentation af begrebet "Kulturens Kolde Krig" se David Cauter, *The Dancer Defects: The Struggle for Cultural Supremacy during the Cold War* (Oxford, 2005), særligt s. 1-16.
3. Bent Jensen, *Bjørnen og haren: Sovjetunionen og Danmark 1945-1965* (1999).
4. Jesper Jørgensen, "Nye kommunistarkiver i ABA", *Arbejderhistorie* 2008:2, s. 106-107.
I den forbindelse er det værd at rette, at det ikke var medlem af det radikale venstre Jørgen Jørgensen, som Jesper Jørgensen fejlagtigt angiver, men filosofiprofessoren ved Københavns Universitet af samme navn, der i 50'erne og 60'erne var landsformand for foreningen.
5. Alfred Jensen, *Landsforeningen Danmark-Sovjetunionen 60 år* (1984); Leo Pilgaard, Asger Pedersen og Klaus A. Jensen (red.), *Dansk-Sovjetisk Samvirke i 75 år: I anledningen af Dansk Russisk Forenings 75 års jubilæum, 1999* (1999).
6. Kim Frederichsen, "Gennem kendskab til venskab: Sovjetisk propaganda i Danmark under Den Kolde Krig", *Fodnoter* 2010:5.
7. Dansk Institut for Internationale Studier, *Danmark under den kolde krig* (herefter: DIIS), bind 2, s. 362; *Dansk-Russisk Samvirke i 75 år. I anledning af Dansk Russisk Forenings 75 års jubilæum, 1999* (1999), s. 13, 18.
8. DIIS, bind 1, s. 368-369, 372-373.
9. *Statut des Verbandes sowjetischer Gesellschaften für Freundschaft und kulturelle Verbindungen mit dem Ausland* (Moskva 1958), s. 4.
10. Udateret brochure [1974] fra Landsforeningen, Dansk-Bulgarsk Selskabs arkiv (ABA), kasse 1 & FORTEGNELSE over kollektive medlemmer, som er tilsluttet FORENINGEN SSSR-DANIA udateret, Landsforeningen til samvirke mellem Danmark og Sovjetunionens (herefter Landsforeningens) arkiv, kasse 1.
11. Morten Thing, (red.), *Guldet fra Moskva. Finansieringen af de nordiske kommunistpartier, 1917-1990* (2001); DIIS, bind 2, s. 344-354; Jan Foitzik, "Aus der Buchhaltung der Weltrevolution. Finanzhilfen der "regierenden kommunistischen Parteien" für den internationalen Kommunismus 1950-1958", *Jahrbuch für Historische Kommunismusforschung* 1994, s. 140-147 & Harvey Klehr, John Earl Haynes & Kyrill M. Anderson, *The Soviet World of American Communism* (New Haven/London 1998), s. 107-164.

12. DIIS, bind 2, s. 376-377.
13. Thing, s. 183.
14. Ob uvelitjenii razmera finansovoj pomosjtji obsjtjstvam dryzjby s Sovetskim Sojuzom v Skandinavskih stranah, Vypiska iz protokola no 11 § 7c Sekretariata TsK, Bukovskij arkivet (<http://psi.ece.jhu.edu/~kaplan/IRUSS/BUK/GBARC/buk.html>), dokument 0808-2 (set 9.9.2009).
15. *PET-Kommissionens beretning* bind 6, s. 289-293, bind 10, s. 368-372.
16. Ifrim Jensen til Jørgen Jørgensen 1.12.1952 & Jørgen Jørgensen til professor Denisov, præsident for VOKS 6.10.1953 og 18. [el. 19].12.1953, begge Jørgen Jørgensens efterladte papirer (KB), utilg. 586, III:2, kapsel 23.
17. Referat af bestyrelsesmøde i Københavnsafdelingen 22.1.1955, Jørgen Jørgensens efterladte papirer, utilg. 586, III:2, kapsel 25.
18. F.eks. Jørgen Jørgensen til legationssekretær Nikitin 21.11.1951, Jørgen Jørgensens efterladte papirer, utilg. 586, III:2, kapsel 22.
19. *Statut des Verbandes sowjetischer Gesellschaften für Freundschaft und kulturelle Verbindungen mit dem Ausland*, s. 9.
20. Referat af bestyrelsesmøde i Københavnsafdelingen 22.1.1955, Jørgen Jørgensens efterladte papirer, utilg. 586, III:2, kapsel 25.
21. Beretning om virksomheden 1961-62 & Referat af Landsforeningens kongres den 29. september 1963, Landsforeningens arkiv, kasse 1.
22. *Dansk-Russisk Samvirke i 75 år: I anledning af Dansk Russisk Forenings 75 års jubilæum, 1999* (1999), s. 11.
23. Referat af arbejdsudvalgs møde 3.3.1971, Landsforeningens arkiv, kasse 4.
24. Postanovlenie sekretariata CK KPSS O priobretenii zdanija v g. Kopengagena dlja obsjtjstva "Danija-SSSR" 6.5.1975 og vedlagt denne Sovet Ministrov SSSR Rasporjazjenie *Proekt* udateret, RA 860 Håndskriftssamlingen XVI Danica 461 SUKPs CK, pakke 106.
På denne baggrund må man også afvise Samvirkets egen forklaring om, at købet af Huset var en jubilæumsgave ved kongressen i 1974 som en praktisk anerkendelse af Landsforeningens arbejde (*Dansk-Russisk Samvirke*, s. 10-11)
25. DIIS, bind 2, s. 377-378.
26. Referat af arbejdsudvalgs møde 13.5.1975, Landsforeningens arkiv, kasse 4.
27. Vedr. Vester Voldgade 11. Revideret overslag pr. marts 1976 13.4.1976, Landsforeningens arkiv, kasse 4.
28. Interview med tidligere landssekretær i Landsforeningen til samvirke mellem Danmark og Sovjetunionen, Asger Pedersen 9.8.2009.
29. Referat af hovedbestyrelsesmøde 15.12.1990, Landsforeningens arkiv, kasse 105
30. Ibid. Mindst siden 1970'erne havde kulturattachéen som embede samtidig fungeret som SSOD-repræsentant i Danmark.
31. Interview med Asger Pedersen 9.8.2009
32. *PET-Kommissionens beretning* bind 10, s. 368.
33. Beretning til hovedbestyrelsesmødet i Landsforeningen Danmark Sovjetunionen den 12. september 1975 af Allan Fridericia, Landsforeningens arkiv, kasse 3.
34. Referat af hovedbestyrelsesmøde 13.6.1976, Landsforeningens arkiv, kasse 3.
35. P.-møde den 31. august 1977. Referat nr. 4 & P.-møde den 7. september 1977. Referat nr. 5, begge Landsforeningens arkiv, kasse 4 & DIIS, bind 2, s. 378.
36. Politisk brev af Jegorytjev 2.4.1976, RGANI 5 69 2682.
37. Interview med Asger Pedersen 8.9.2009.
38. Referat af arbejdsudvalgs møde 13.5.1975, 4.11.1975, 13.1.1976, 24.2.1976, 10.3.1976, 7.4.1976, 28.4.1976, 1.6.1976, 20.9.1976, 7.10.1976, 21.1.1977, 25.2.1977, 29.4.1977, 2.6.1977, 24.8.1977, Ingmar Wagner, referat af møder i Moskva i ugen 15.-20./8 1976, alle Landsforeningens arkiv, kasse 4.
Da Venskabshuset endelig åbnede skete det til absolut tavshed fra pressens side med undtagelse af en jublende og euforisk artikel i *Land og Folk* ("Første venskabshus i et kapitalistisk land", *Land og Folk* 9.9.1977).
39. Referat af arbejdsudvalgs møde 28.4.1976, Landsforeningens arkiv, kasse 4.
40. Finn Sivebæk, "Sovjet køber DIFs hus", *Politiken* 28.2.1976.
41. Allan Fridericia til arbejdsudvalget udateret [marts, 1976], Landsforeningens arkiv, kasse 4.
42. Beretning til generalforsamlingen i Københavnsafdelingen den 20. januar 1977 af Allan Fridericia, Landsforeningens arkiv, kasse 4.
43. Ingmar Wagner til arbejdsudvalget 4.11.1976, Landsforeningens arkiv, kasse 4.
44. <http://home0.inet.tele.dk/danske/rus.a.htm> (set 9.9.2009) & *Dansk-Russisk Samvirke*, s. 11.
45. Referat af arbejdsudvalgs møde 8.6.1976, Landsforeningens arkiv, kasse 4.
46. Referat af arbejdsudvalgs møde 2.9.1976, Landsforeningens arkiv, kasse 4.
47. Referater af arbejdsudvalgs møder 29.4.1977, 13.5.1977, 2.6.1977, 29.9.1977, 12.1.1978, 2.2.1978. & læg med referater af personalemøder og interne rundskrivelser, alle Landsforeningens arkiv, kasse 4.
48. Interview med Asger Pedersen 9.8.2009
49. Referat af arbejdsudvalgs møde 25.2.1977, Landsforeningens arkiv, kasse 4.

50. Referat af bestyrelsesmøde i Kino Kosmos 11.9.1977, Landsforeningens arkiv, kasse 4.
51. Se f.eks. Helge Schmidt, "Meddelelser fra sekretæren", *Kvartalsnyt* april 1978, s. 2 & *Danmark-Ungarn. Medlemsblad for Dansk Ungarsk Selskab* 1987:36, s. 13.
52. Biografens Bestyrelse Referat nr. 1 udateret & notat med overskriften *Typografi* udateret [begge 1977], Landsforeningens arkiv, kasse 4.
53. F.eks. folderne Nyt fra Landsforeningen Kino Kosmos 1988; Nyt fra landsforeningen november 1989; Kino Kosmos januar, februar, marts 1989, alle Landsforeningens arkiv, kasse 105
54. Aktiviteter i Venskabshuset, 2. halvår 1990, pr. 24.08.90, Landsforeningens arkiv, kasse 5.
55. Interview med Asger Pedersen 9.8.2009.
56. *Fakta om Sovjetunionen* årgangene 1978-1989.
57. Indbydelse til åbningsferisering udateret, Landsforeningens arkiv, kasse 105.
58. Referat af hovedbestyrelsesmøde 28.10.1989, Landsforeningens arkiv, kasse 105.
59. Referat fra møde i galleriudvalget 25.9.1990, Landsforeningens arkiv, kasse 105.
60. Referat af hovedbestyrelsesmøde 13.4.1991, Landsforeningens arkiv, kasse 105.
61. Referat af hovedbestyrelsesmøde 9.2.1991, Landsforeningens arkiv, kasse 105 & Interview med Asger Pedersen 9.8.2009
62. "Nyt fra Landsforeningen Danmark-Sovjetunionen", *Fakta om Sovjetunionen* 1980(30):9, s. 51.
63. Indstilling til hovedbestyrelsen Om reorganisering af biblioteket og indretning af et informations-center udateret [1989], Landsforeningens arkiv, kasse 5 & Interview med Asger Pedersen 9.8.2009
64. Interview med Asger Pedersen 9.8.2009
65. Jørgen Teglers, *Fredsbevægelsen: Med- og modspillere* (1988), s. 107.
66. Referat af forretningsudvalgsmøde 15.4.1989; beretninger fra biblioteksudvalgsmøder 14.2.1989, 14.3.1989; Vedr. indretning af informationscentret 14.8.1989; Beslutningsforslag til sekretariatet og FU vedr. opbygningen af informationscentret udateret, alle Landsforeningens arkiv, kasse 5 & Referater af hovedbestyrelsesmøder 14.1.1989, 3.6.1989, 9.12.1989; Status over arbejdet i biblioteket/informationscentret 11.4.1990, alle Landsforeningens arkiv, kasse 105.
67. Interview med Asger Pedersen 9.8.2009
68. Referat af hovedbestyrelsesmøde 13.4.1991, Landsforeningens arkiv, kasse 105.
69. Interview med Asger Pedersen 9.8.2009 & "Dansk-sovjetisk bogkiosk", *Land og Folk* 2.11.1973.
70. Allan Fridericia, "Propagandaen kunne ikke knuse viljen til kontakt med Sovjet", *Land og Folk* 26.4.1984 & *Dansk-Russisk Samvirke*, s. 11-12, 28.
71. Referat af møde med SSOD i Moskva 12.12.1988, Landsforeningens arkiv, kasse 5 & Referater af hovedbestyrelsesmøder 16.1.1988, 14.1.1989 Landsforeningens arkiv, kasse 105.
72. Referat af forretningsudvalgsmøde 18.11.1989, Landsforeningens arkiv, kasse 5.
73. Referat af hovedbestyrelsesmøde 29.9.1990, Landsforeningens arkiv, kasse 105.
74. "Når gammel kærlighed rustet fast", *Glasnost* 1991:3, s. 2-3.
75. Referater af forretningsudvalgsmøder 20.5.1989, 31.3.1990, alle Landsforeningens arkiv, kasse 5 & referat af hovedbestyrelsesmøde 19.5.1990, Landsforeningens arkiv, kasse 105.
76. "Kritik af atompolitik", *Jyllandsposten* 3.12.1990; Charlotte Bach "Landsforeningen vil have FN udbygget"; *Politiken* 3.12.1990; Jan Dohrmann, "Medlemsfrafald i gammel Danmark-Sovjet-forening", *Børsen* 3.12.1990; "Sovjet-venner kritiserer atomforsøg", *Frederiksborg Amts Avis* 3.12.1990; Michael Tvarnø "Krtik af sovjetiske atom-sprænger", *Land og Folk* 4.12.1990.
77. Referater af forretningsudvalgsmøder 31.3.1990, 4.8.1990, begge Landsforeningens arkiv, kasse 5.
78. Landsforeningens fremtidige virke 13.1.1990; Visioner om landsforeningens udvikling og fremtidige arbejde 14.3.1990; Visioner om Landsforeningens fremtidige udvikling og virke UDKAST 19.4.1990, alle Landsforeningens arkiv, kasse 5 & Landsforeningens perestrojka (af Allan Fridericia) udateret; Tanker om og ideer til landsforeningens fremtidige virke udateret; Ideoplæg udateret; "Papir" om fornyelse af Landsforeningens arbejde udateret, alle Landsforeningens arkiv, kasse 105.
79. "Sovjet på spanden", *Politiken* 3.11.1991. Nyhedstelegram.
80. Rapport fra delegationsbesøg i Sovjet 11.-16.2.1990, Landsforeningens arkiv, kasse 5.
81. Referat af forretningsudvalgsmøde 4.8.1990, Landsforeningens arkiv, kasse 5.
82. Økonomisk situation Landsforeningen Danmark Sovjetunionen, Landsforeningens arkiv, kasse 105.
83. Referat af hovedbestyrelsesmøde 13.4.1991, Landsforeningens arkiv, kasse 105.
84. Referat af forretningsudvalgsmøde 1.7.1991, Landsforeningens arkiv, kasse 5.
85. Referat af forretningsudvalgsmøde 22.9.1991, Landsforeningens arkiv, kasse 5.
86. Referat af forretningsudvalgsmøde 3.11.1991, Landsforeningens arkiv, kasse 5.
87. *Den Store Danske Encyklopædi* (2000) bind 18, s. 39.
88. Referat af forretningsudvalgsmøde 7.12.1991, Landsforeningens arkiv, kasse 5.
89. Diverse referater af hovedbestyrelses- og forret-

ningsudvalgsmøder 1988-1991, Landsforeningens arkiv, kasse 5, 105.

90. Referat af forretningsudvalgsmøde 22.9.1991, Landsforeningens arkiv, kasse 5.

91. Referat af hovedbestyrelsesmøde 9.2.1991, Landsforeningens arkiv, kasse 105.

92. *PET-kommissionens beretning* bind 6, s. 336-337.

93. Referat af hovedbestyrelsesmøde 15.12.1990, Landsforeningens arkiv, kasse 105.

Endvidere kom det frem, at boghandlen Sputnik var en privatdrevet forretning, men den betalte ikke husleje, mens driftsforholdet i Galleri Øst i Vest var uafklaret (referat af hovedbestyrelsesmøde 9.2.1991, Landsforeningens arkiv, kasse 105).

94. Interview med Asger Pedersen 9.8.2009

95. Harald Jepsen til Charles Hansen 14.1.1991, Landsforeningens arkiv, kasse 105.

96. Referat af hovedbestyrelsesmøde 28.9.1991, Landsforeningens arkiv, kasse 5.

97. Referat af ideseminar 11.1.1992, Landsforeningens arkiv, kasse 105.

98. Referat af møde i kongresudvalget 19.1.1992, Landsforeningens arkiv, kasse 105.

99. *Dansk-Russisk Samvirke*, s. 18-19.

100. Interview med Asger Pedersen 9.8.2009

Abstract

Kim Frederiksen: The Friendship House: A Soviet Cultural Centre in Copenhagen, 1977-1992, *Arbejderhistorie* 2/2011, s. 68-86.

In September 1977 a Soviet cultural Centre in Copenhagen opened its doors to the public. The centre was housed in the building at 11 Vester Voldgade not far from the main city square.

Unlike other Soviet Cultural Centres the one in Copenhagen was not run by Soviet officials but by the Danish-Soviet friendship society.

This article therefore seeks to answer the following three questions concerning the cultural Centre:

1: How was the friendship house planned?

2: What kind of activities took place in the house?

3: Which consequences did the break-up of the Soviet Union and the end of the Cold War have for the friendship house and the friendship society?

In 1976 the decision to buy the building was taken. Due to the poor quality of the building and disagreement among the leading members of the Society as to the use of the house didn't open to the public until the fall of 1977.

A number of activities took place in the culture house. The house contained the bookshop Sputnik, rooms for meetings and lectures, the cinema Kino Kosmos, an art gallery, a library and offices (including a travel agency) and an apartment for the janitor. The main activities were film showings, lectures, musical performances and exhibitions.

The Soviet side secretly funded the activities in the house. However when the Soviet Union collapsed thus ending the Cold War the subsidy dried up and the friendship society for lack of means quickly had to abandon the house. Only the travel agency and the book shop continued for a few years, until they also closed. The building was taken over by the new Russian state.

Kim Frederiksen (f. 1978). Cand.mag.
Forskningsmedarbejder ved Center for Koldkrigsforskning (CFKF) 2007-2010. E-mail
kf.cfkf.dk@gmail.com